

ĐOÀN VĂN CỪ

ĐOÀN văn Cừ trước sau đăng báo chỉ có sáu bảy bài thơ. Bài nào cũng hay. Cũng có bài đăng *Ngày nay* số thường, nhưng nghĩ đến Đoàn văn Cừ là tôi lại nghĩ đến Tết. Cái tên Đoàn văn Cừ trong trí tôi đã lẫn với màu bánh chưng, mùi thuốc pháo, vị mít gừng. Cứ mỗi lúc xuân về người lại gởi trên báo một chuỗi cười ngũ sắc. Tiếng cười ta còn nghe văng vẳng thì người đã biến đâu rồi và ta đành chờ mùa xuân khác. Thế rồi báo chết, tâm tích người cũng mất. Cho đến hôm nay, viết mấy lời giới thiệu thơ Đoàn văn Cừ, tôi vẫn chưa biết gì thêm về con người ấy. - (Hoài-Thanh — Hoài-Chân trong *Thi-nhân Việt-nam*).

Khi viết về thi nhân này, Hoài-Thanh đã cố công tìm kiếm, hỏi thăm nhiều người, mãi sạch in ra dành đề khuyết về phần tiểu sử. Đến khi sách tái bản, Hoài-Thanh cũng vẫn chưa có tin tức đề ghi đôi dòng về thân thế nhà thơ.

Vì lẽ đó, khi luận về Đoàn văn Cừ, ông Thế-Phong trong *Lược sử văn nghệ Việt-nam* đã có ý nghĩ ngộ nghĩnh gọi Đoàn văn Cừ là « nhà thơ tìm kiếm » của Hoài-Thanh. Hò hướng, không phải là người cùng thời với thi nhân, chúng tôi không làm sao hơn được ; thành thật xin nhận cái bất lực của mình mà cũng gọi Đoàn văn Cừ là « nhà thơ tìm kiếm » vậy. Sự kiện khiến chúng tôi tự hỏi đã có biến cố đột ngột nào xảy ra trong đời thi nhân chăng ?

CHÚNG tôi nghĩ rằng, cũng đồng một thi phái đồng quê, phong tục, nếu Anh-Thơ đã gây dựng cho mình một sự nghiệp thi ca đáng kể, thì Đoàn văn Cừ tất phải làm hơn, vì tiếng thơ của Đoàn văn Cừ sống động, dồn dập, không khi vui tươi, thể thơ không bị đóng khuôn ; điểm khéo là Đoàn văn Cừ biết gởi một ít cảm xúc của mình, nhất là ở đoạn kết, nó có cái hậu.

Đọc *Chợ Tết*, ta đề thị quan, thỉnh quan phiêu lưu rộng rãi ở ngoại cảnh, say sưa theo dõi đoàn người vui vẻ kéo từng hàng trên đường quê. Từ thẳng bé chạy lon xon theo mẹ, cụ già lom khom trên chiếc gậy, đến những cô áo lòng thắm như nở hoa, rồi nào gánh, nào gồng, nào lợn bỏ lủ lượt kéo về hướng chợ. Tuy chưa phải là nơi họp mà ta đã thấy không khí vui tươi, nhộn nhịp của hoạt cảnh. Đến núi, đồi xưa nay vẫn im lìm trong muôn nghìn thế kỷ, cũng nồn nao uốn mình dậy choàng vội chiếc thảm cỏ xanh, thoả lên làn son thắm của ánh bình minh.

Dưới mắt thi nhân, Đoàn văn Cừ đã khéo nhận cách hóa sự vật để hỗ trợ hoạt cảnh thêm từng bừng.

Vào đến chợ, thì cả một cảnh tượng ồn ào, tấp nập, kẻ qua người lại, tới lui ; người, vật, hàng quán chen lẫn, xô bồ xô bộn, thế mà Đoàn văn Cừ còn đủ cái trầm tĩnh để nhận thấy :

*Cụ đồ nho dừng lại vuốt râu cằm,
Miệng nhâm đọc vài hàng câu đối đỏ.*

Thoát khỏi thành phố của ồn ào, của xe cộ quay cuồng, của hơi xăng và bụi mù, hướng về quê ; từ xa xa nhìn, các bạn đã có lần nào bắt gặp một mỹ thuật tự nhiên rất nên thơ của một mái nhà nóc đỏ tường ngà phô mình « nổi bật » trong một vùng xanh um của vườn tược cây trái, nơi ấy không khí trong lành, cảnh vật yên tĩnh, hoạt động nhàn nhã ?

Chúng tôi muốn nói đến cái vẻ đẹp hai câu thơ của Đoàn văn Cừ đã « cần » một cách tuyệt diệu vào bài thơ *Chợ Tết* như tô điểm một màu sắc ấm áp vào bức tranh quê.

*Bà cụ lão bán hàng bên niêu cò,
Nước thời gian gội tóc trắng phau phau.*

Trong khi đó, cảnh chợ vẫn giữ vẻ náo nhiệt như thuở nào của nó mà còn nhộn nhịp hơn là khác vì đây là « *chợ Tết* » ; cũng vẫn mãi chen lấn đã khiến cụ Lý tung cả chiếc khăn đầu ; cảnh người mua kẻ bán, mà cả khen chê. Mặc tất cả ! đám trẻ con bị thu hút bỏ cả hồn thê ngây nhìn những bức tranh con gà, con lợn, một thắm mỹ nghìn đời của dân quê :

*Lũ trẻ con mãi ngắm bức tranh gà
Quên cả chị bên đường đang đứng gọi.*

Đoàn văn Cừ quả có cái nhìn bao quát và tinh tế. Không bỏ sót những hình ảnh bé bỏng của trẻ con để cấu tạo ha. văn thơ ngộ nghĩnh, duyên dáng và sống động.

Phiên chợ từng bừng họp đến trời đêm ; từng người, từng đoàn dần dần tan tác trên khắp nẻo đường quê trở về làng hẻo lánh xa xôi. Đoàn văn Cừ đã kết thúc bằng bốn câu :

*Trên con đường đi các làng hẻo lánh,
Những người quê lủ lượt trở ra về.
Ánh dương vàng trên cỏ kéo lê thê,
Lá đa rụng rơi bời quanh quán chợ.*

Tan một buổi chợ, rụng những đời lá, tắt lịm một vầng dương được đồng diễn ; Đoàn văn Cừ đã có một bố cục chặt chẽ và đầy đủ ý nghĩa của một cuộc tụ tan.

Bài *Chợ Tết* có thể làm điển hình cho lối thơ Đoàn văn Cừ. Khảo sát, chúng tôi thấy « *Tết* » là hình ảnh được ghi đậm nét nhất, là kỷ niệm khôn phai thời thơ ấu của tác giả. « *Chợ Tết* » hay « *Đám hội* » là những hoạt cảnh rộng lớn, tác giả có thể nhìn vào với cặp mắt khách quan ; đến bài thơ *Tết*, không gian được thu hẹp trong cảnh gia đình, tác giả đã sống bằng một vai chủ động nên không thể đề tâm tình thờ ơ, lạnh nhạt ; Đoàn văn Cừ đã sống nhiều với nội tâm :

Trời lất phất mưa sa,
 Già lâu trằng pháo chuốt
 Dì dẹt nở trên hè;
 Con gà màu đỏ chót
 Sợ hãi chạy le te.
 Cây nêu trồng ngoài ngõ
 Soi bóng dưới lòng ao.
 Chùm khánh sành gặp gió
 Kêu lỉnh kỉnh trên cao.
 Từ khi ông tôi mất,
 Bà tôi đã qua đời;
 Tôi mỗi ngày mỗi lớn
 Nên chẳng thấy gì vui.

Đoàn văn Cừ chẳng những nói lên tiếng nói của lòng mình mà cho tất cả những ai còn giữ ít nhiều kỷ niệm vui buồn thời thơ ấu, làm chứng nhân trước những biến đổi gia đình, những cảnh từ biệt sinh ly. Còn đâu hình ảnh già nua hiền từ của ông bà, những cử chỉ chăm nom thân mến các cháu. Những ai đã từng đọc qua bài *Bà yêu cháu* trong quyển *Quốc văn giáo khoa thư* ta mới thấy cái tình máu mủ yêu thương đậm đà của những tâm hồn già trẻ, của những cội tre già bên cạnh búp măng non. Thôi rồi! Tất cả đều qua! Họ tất cả đều thuộc về con người của quá khứ, ra đi mang theo giọng nói chậm rãi thân yêu khi gọi ta, mang theo những bàn tay gầy guộc từng vuốt ve triu mến mái đầu xanh, thường trao cho ta từng món quà nho nhỏ như dốc tất cả tình thương còn sót đọng trong tim khô; cho nên Đoàn văn Cừ đã buồn đau:

Tết đến tôi càng khổ
 Tôi nhớ bức tranh gà,
 Chiếc phong bao giấy đỏ,
 Bánh pháo tếp ba xu.

Hỡi những tấm lòng tru ái cái tình cò! Hãy đọc Đoàn văn Cừ, rồi đón lấy hình ảnh ghi đậm thêm tâm tình về một buổi «Chợ Tết», một «Đám hội», một «Đám cưới mùa xuân» ở thôn quê.

Có lẽ xã hội ta rồi đây sẽ thâm nhiễm nền văn minh vật chất, quay cuồng theo trục của bánh xe cơ khí; lại thêm chiến họa cướp mất đi những hình hài chứa đựng những tập tục cò truyền; ở thế hệ tương lai bọn trẻ sẽ ngỡ ngác về quá khứ của một dân tộc, lúc bấy giờ muốn tìm lại bóng dáng ngày xưa họa chăng cũng chỉ còn sót lại mấy vần thơ của Đoàn văn Cừ.

Thi tuyển

Chợ Tết

Dải mây trắng đỏ dần trên đỉnh núi
 Sương hồng lam ôm ấp nóc nhà tranh.
 Trên con đường viền trắng mép đôi xanh,
 Người các ấp tưng bừng ra chợ Tết.
 Họ vui vẻ kéo hàng trên cỏ biếc,
 Những thùng cu áo đỏ chạy lon xon.
 Vài cụ già chống gậy bước lom khom,
 Cô yếm thắm che môi cười lặng lẽ.
 Thằng em bé nép đầu bên yếm mẹ,
 Hai người thôn gánh lợn chạy đi đầu.
 Con bò vàng ngộ nghĩnh đuôi theo sau,
 Sương trắng rõ đầu cành như giọt sữa.
 Tia nắng tía nháy hoải trong ruộng lúa,
 Núi uốn mình trong chiếc áo the xanh,
 Đồi thoa son nằm dưới ánh bình minh.

Người mua bán ra vào đầy cồng chợ
 Con trâu đứng vờ dím hai mắt ngủ,
 Đề lắng nghe người khách nói bô bô.
 Anh hàng tranh kiu kịt quây đôi bồ,
 Tìm đến chỗ đông người ngồi dờ bán.
 Một thầy khóa gò lưng trên cánh phản,
 Tay mài nghien hí hoáy viết thơ xuân.
 Cụ đồ nho dừng lại vuốt râu cằm,
 Miệng nhẩm đọc vài hàng câu đối đỏ.
 Bà cụ lão bán hàng bên miếu cổ,
 Nước thời gian gội tóc trắng phau phau.
 Chú hoa-man đầu chít chiếc khăn nâu,
 Ngồi xếp lại đồng vàng trên mặt chiếu.

Áo cụ Lý bị người chen sẵn kéo,
 Khăn trên đầu đường chít cũng tung ra.
 Lũ trẻ còn mãi ngắm bức tranh gà
 Quên cả chị bên đường đang đứng gọi.
 Mấy cô gái ôm nhau cười rã rượi,
 Cạnh anh chàng bán pháo dưới cây đa.
 Những mẹt cam đỏ chót tựa sơn pha,
 Thúng gạo nếp đọng đầy như núi tuyết,
 Con gà sống màu thắm như cục tiết,
 Một người mua cầm cẳng dốc lên xem.

Chợ tưng bừng như thế đến gần đêm.
 Khi chuông tối bên chùa vắng vắng đánh,
 Trên con đường đi các làng hẻo lánh,
 Những người quê lũ lượt trở ra về
 Ánh dương vàng trên cỏ kéo lê thê,
 Lá đa rụng rơi bởi quanh quẩn chợ.
 (Ngày nay)

Tết

Sáng hôm mừng một Tết
 Đèn nến thấp xong rồi,
 Bà tôi ngồi trong ô
 Mặc áo đỏ cho tôi.
 Ông tôi vừa thức dậy
 Nằm ngó cổ trông ra
 Trên ngọn cây đèn bóng
 Trời lất phất mưa sa
 Giờ lâu trảng pháo chuột,
 Đì đẹt nổ trên hè
 Con gà mào đỏ chót,
 Sợ hãi chạy le te.

Cây nêu trồng ngoài ngõ
 Soi bóng dưới lòng ao
 Chùm khánh sành gặp gió
 Kêu linh kính trên cao
 Từ khi ông tôi mất
 Bà tôi đã qua đời,
 Tôi mỗi ngày mỗi lớn.
 Nên chẳng thấy gì vui
 Tết đến tôi càng khờ,
 Tôi nhớ bức tranh gà,
 Chiếc phong bao giấy đỏ,
 Bánh pháo tếp ba xu.

(Văn hóa Ngày nay tập 8 Giai phẩm Xuân)

Trăng hè

Tiếng văng trong nhà kéo kệt đưa,
 Dầu thêm con chó ngủ lơ mơ.
 Bóng cây lơ là bên hàng giậu,
 Đêm vắng người im, cảnh lặng tờ.
 Ông lão nằm chơi ở giữa sân,
 Tàu cau lấp lánh ánh trăng ngân.
 Thằng cu đứng vịn bên thành chõng,
 Ngắm bóng con mèo quện dưới chân.
 Bên giếng dăm cô gái xứ quê,
 Từng đàn vui vẻ rủ nhau về.
 Trên vai nặng trĩu đôi thùng nước,
 Kịu kịt đi vào lối cổng tre.
 Trong xóm giờ lâu quá nửa đêm,
 Tiếng chày giã gạo đã ngừng im.
 Trăng tà hạ xuống ngang đầu núi,
 Đom đóm bay qua dãy nước đen.

Tiếng ốc trên chòi rúc thiết tha,
 Gió lay cốt kết rặng tre già.
 Sao trời từng chiếc rơi thành lệ,
 Sương khói bên đồng ủ bóng mờ.
 (Ngày nay)

Đám cưới mùa Xuân

Ngày ửng hồng sau màn sương gấm mỏng,
 Nắng dát vàng trên bãi cỏ non xanh.
 Nhịp cầu xa lộng bóng nước long lanh,
 Dân cô trắng giăng hàng bầy phấp phới.
 Trên cành cây, bông một con chim gọi,
 Lũ người đi li nhí một hàng đen
 Trên con đường cát trắng cỏ lam viển.
 Họ thông thả tiến theo chiều gió thổi,
 Dưới bầu trời trong veo không mây bụi,
 Giữa cánh đồng phơn phớt tựa màu nhung.
 Một cụ già râu tóc trắng như bông,
 Mặc áo đỏ, cầm hương đi trước đám.
 Năm sáu cụ áo mền bông đỏ sẫm,
 Quần nâu hồng, chống gậy bước theo nhau.
 Hàng ô đen thông thả tiến lên sau.
 Kế những chiếc mâm đồng che lợp đỏ.
 Bọn trai tơ mặt mày coi hớn hờ,
 Quần lục chùng, nón dứa, áo sa huê.
 Một vài bà thanh lịch kiều nhà quê.
 Dầu nón nghệ, tay cầm khăn mặt đỏ.
 Bà cụ lão lom khom bên cháu nhỏ,
 Túi đựng trầu chấm chấm giữ trong tay.
 Thằng bé em mẹ ẵm, má hây hây,
 Dầu cạo nhẵn, áo vàng, quần nâu sẫm,
 Cô bé đề cút chèo, người xăm mẫm,
 Đi theo bà váy lĩnh, dép quai cong.

Một chị sen đầu đội chiếc khăn hồng
 Đặt trên cái hòm da đen bóng lộng
 Người cô dâu hôm nay coi choáng lộn,
 Vành khuyên vàng, áo mớ, nón quai thao.
 Các bạn cô bằng tuổi cũng xinh sao,
 Hai má thắm, ngáy thơ nhìn trời biếc.
 Dăm bảy cô phù mình trong những chiếc
 Áo đồng 'lăm, yếm đỏ, thắt lưng xanh.

Một lúc sau đi tới chỗ vòng quanh,
 Nếp chùa trắng in hình trên trời thắm.
 Thì cả bọn dần dần cũng khuất lặn
 Sau trái đồi lấp lánh ánh sương ngân.
 Chỉ còn nghe vắng vắng tiếng chim xuân
 Ca ánh ôi trên cành xanh tẩm nắng.
 (Ngày nay)

Đám hội

Mùa xuân ấy, ông tôi lên tận tỉnh
 Đón tôi về xem hội ở làng bên.
 Suốt ngày đêm chuông trống đánh vang rền.
 Người lớn, bé mê man về hát bội.
 Những thằng cu tha hồ khoe áo mới
 Và tha hồ nô nức kéo đi xem.
 Các cụ già uống rượu mãi gần đêm,
 Tò mò điểm chơi đều không biết chán.
 Những con bé áo xanh đòi chị ẵm
 Đề đi theo đám rước lợn quanh làng.
 Các bà đồng khăn đỏ chạy loăng quăng,
 Đón các khách thập phương về dự hội.
 Một chiếc kiệu đương đi dừng bước lại,
 Rồi thành linh quay tít mãi như bay,
 Một bà già kính cần chấp hai tay,

Đứng vái mãi theo đám người bí mật.
 Trên bãi cỏ dưới trời xuân bát ngát,
 Một chị đương du ngựa tít trên không.
 Cụ lý già đứng lại ngừng đầu trông,
 Mắt hấp háy nhìn qua đôi mục kính,
 Mấy cô gái nép gần hai chú lính.
 Má đỏ như bẽn lễn đứng ôm nhau,
 Chiếc ô đen lẳng lẳng tiến ra cầu.
 Tìm đến chiếc san màu bay trước gió.
 Bác nhà quê kiểng chân nhìn ngấp ngó,
 Rồi reo lên cho ai nấy cùng trông
 Đoàn trái dài vùn vụt giữa dòng sông.
 Người lỗ nhố chèo trên làn nước lạnh.
 Bọn đô vật trước đình thi sức mạnh,
 Minh còi trăn gân cốt nổi như lươn ;
 Tiếng reo hò khuyến khích dậy từng cơn
 Lấn tiếng trống bên đường khua rộn rã.
 Bên mấy chiếc khăn vuông hình mỏ quạ,
 Đứng chen vào chiếc mũ trắng nghênh ngang.
 Bọn trai quê há cồ cạnh cô hàng
 Vờ mua bán để tìm câu chuyện gẫu.
 Một chú xầm dạo đàn bên chiếc chạ,
 Mắt lơ mơ nghe ngóng tiếng gieo tiền.
 Thằng bé em đòi mẹ bế lên đèn
 Xem các cụ trong làng ra cử tế ;
 Tiếng chiêng trống chen từng hồi lẳng lẽ,
 Những bóng người trịnh trọng khệ đi lên,
 Những cánh tay áo thụng vái mơ huyền,
 Đang diễn lại cả một thời quá khứ,
 Mà đất nước non sông cùng cây cỏ
 Còn thuộc quyền sở hữu của Linh-thiên
 Khi tế xong một cụ đứng trên thêm,
 Giơ bánh pháo cho người kia lại đốt.
 Bọn trai gái đứng xem đều chạy rạt,
 Một thằng cu sợ hãi khóc bi be.

Người đi xem nhiều bạn đã ra về...
 Trên đường vắng lá dễ rơi lác đác,
 Ốc xa rúc từng hồi trong xóm mạc,
 Trời đỏ hồng sau những trái đồi xanh,
 Đàn chim hôm nhón nhác gọi trên cành,
 Vệt thấp trắng in dài trên đồng vắng,
 Tiếng chuông tối nhạt khoan trọng yên lặng,
 Lẩn trốn chèo văng vẳng phía làng xa,
 Cửa đám dân nô nức dưới trăng tà...

(Ngày nay)

Ngày xuân chơi đồng quê

Tặng anh Nguyễn văn Vịnh

Ngày xưa rạng, vàng son lồng mặt nước,
 Trời thêu mây, núi tím nắng phun hường.
 Cây xanh rờn sương nệm ngọc kin- cương,
 Dòng nước biếc lượn như dòng ngọc chảy.
 Đàn chim sẽ nấp mình qua kẽ sậy
 Tia nắng hồng đốt cháy hạt sương trong.
 Đám mây vàng lơ lửng lướt trên không,
 Bóng trôi xuống dòng nước trong sâu thẳm.
 Vài tia khói trên nóc nhà nâu xám
 Như những đường phấn trắng tỏa liu diu.
 Trên đồng xanh vài ngọn thây chuông cao,
 Bóng nổi rõ trên nền trời hồng nhạt.
 Ngồi miếu nhỏ bên đường hương khói lạt,
 Như bức thành văn hóa bị tàn vong.
 Con trâu đen cúi mũi đứng bên đồng,
 Cứ liếm mãi nắng vàng trên cỏ biếc.
 Bên đường cái, dưới giàn đa xanh mướt,
 Một bà hàng đặt chõng bán chè xôi.

Người các làng đi chợ gánh trên vai
 Những thùng nặng khoai lang màu tím đỏ.
 Từng quãng hiện sau bức tường đất lở
 Một túp nhà trong một màu vườn xanh.
 Đây, cây đề tấp rợp bóng rung rinh,
 Nắng len lỏi tìm chim trong kẽ lá.
 Kia, rải rác bên chùa đám tằm đỏ,
 Dấu thời gian còn lại vết rêu mờ.
 Dưới chân đồi, trong những ruộng trồng dưa,
 Qua khe lá hoa vàng chen lấm tằm.
 Những cồn mía lá non, mình tia sẫm,
 Vạch lên trời một nét uốn thanh thanh.
 Vài ba cô yếm đậu, thất lừng xanh,
 Gươ gạo đội trong những vườn cải biếc.
 Mấy cô khác vai mang đôi nôi nước,
 Từ còng làng lững lờ gánh đi ra.
 Bên vệ thờ tịch tịch dưới cây đa,
 Năm lần lúc những bình vôi sứt mẻ.
 Trên luống cỏ, dưới cây bàng lặng lẽ,
 Con cò nằm theo đuôi giấc mơ trưa.
 Từ đằng xa văng vẳng tiếng chim cu
 Làm sổng sánh cả bầu không khí biếc
 Vài chiếc quán bên đường che cánh liếp,
 Khói đầu nhà theo gió uốn mình bay...
 Ngày chiều về, vàng tía trộn chân mây,
 Trắng sao bạc thêu màn trời gấm đỏ,
 Hơi lam tím phủ mờ trên lá cỏ,
 Một đàn bò thấp thoáng bước trong sương.
 Ngày tắt dần theo nhịp tiếng chuông vang...

Trích tuyển tập

« Tác phẩm đầu xuân »

in xong ngày 10 — 12 — 1944

